

Marinarkeologisk konferens i Göteborg

Terra Nova lockade många medlemmar

Det var MASG, den lokala MAS-kretsen i Göteborg, som arrangerade årets konferens. Det blev en synnerligen lyckad helg som dessutom lockade ovanligt många deltagare. Drygt 80 personer begav sig till Göteborg för att lyssna på intressanta föredrag, titta på byggnationen av "Göteborg III" och mingla med andra MASare.

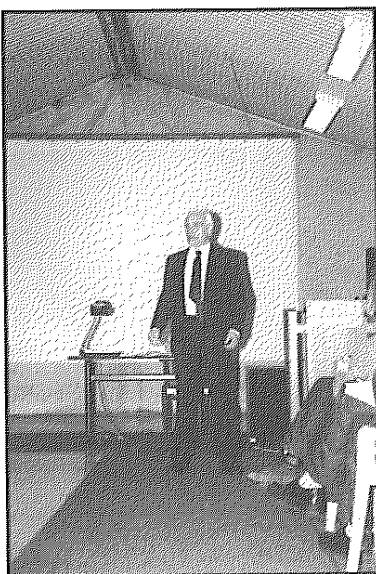
AV KARIN VIRGIN

Den syntes redan på långt håll. Den stora orange-målade bockkranen från det gamla Eriksbergssvarvet står kvar och reser sig högt över marken, men alla byggnader på varvsområdet *Terra Nova* är nybyggda. Det stora mallvinden högst upp i en röd tvåvåningsbyggnad var möblerad som konferenslokal. Det kändes först lite kyligt och många behöll tröjorna på när vi anlände på lördagsmorgonen, men mallvinden fylldes snabbt med allt fler folk och snart steg temperaturen.

MASG under 14 år

Lördagens program inleddes först med några föredrag med lokal anknytning. Christer Larsson berättade om MASG verksamhet och gav exempel på några projekt som engagerade medlemmarna vid starten och några som pågår för fullt just nu. MASG startade redan omkring 1983 och de första åren höll man främst på med inventeringar kring Brännöarna där det bl a är känt att det hölls välbesökta marknader under vikingatiden. Två år senare, 1985, blev undersökningarna av den förlista ostindiefararen vid Hunnebådan det projekt som slukade allas tid och intresse. När utgrävningarna upphörde tynade MASG bort och verksamheten låg nere under tre års tid. 1993 aktiverades MASG igen och startade flera inventeringsprojekt på västkusten.

Sommaren 1994 genomförde Stads museet i Göteborg en utgrävning av ett järnåldersgravfält vid Kallerhamn invid Nordre älv. Berit Hall på museet var nyfiken

Alf Bråthen berättade om dendrokronologi.
Foto: Göran Ekberg

på vad som kunde dölja sig på botten av älven utanför gravfältet och kontaktade MASGarna för att få hjälp med en botteninventering. Resultatet var överraskande. Inom ett ca 15 meter brett område reste sig totalt ett 90-tal pålar med en diameter på 15-20 centimeter. Dessutom låg ett vrak från 1600-1700-tal mitt bland pålarna som sannolikt är resterna av en pålspärr. När den tillkommit är osäkert och tyvärr var virket inte av så god kvalitet att det var möjligt att göra en dendrokronologisk datering.

Efter Krister Larsson visade Berit Hall bilder och berättade om järnåldersbygden vid älven, bl a om utgrävningen av gravfältet vid Kallerhamn och undersökningar av staden Kungahälla som anlades under vikingatiden.

Det är få personer med intresse för arkeologi som inte hört talas om Alf Bråthen och hans dendrokronologiska dateringar, men det är däremot inte många

som har träffat honom. Ända sedan 1973 har han samlat träprover och med sitt årsringsarkiv lagrat i dator kan han nu ge mycket tillförlitliga dateringar av trä från både ek och fur långt tillbaka i tiden. Nyligen har han bl a tagit fram dateringar av träprover från vraket vid Franska stenarna (1512) och en handfull vrak utanför Falsterbo, bl a den kogg som påträffades där för några år sedan (1390). Alf berättade också om de problem som finns med dendrodatering och hur ett träprov skall se ut för de bästa möjligheterna till säker datering.

Svenska vrak på danskt vatten

På eftermiddagen bjöd Jörgen Dencker från Nationalmuseet i Danmark på diabilder och videofilm från två nyupptäckta och sannolikt svenska vrak på danskt vatten. I början av 1990-talet påträffades ett 40 m långt vrak på 14 meters djup utanför Falster. Efter arkivforskning och undersökningar på platsen talar mycket för att detta är *Callmar Castell* som förläste i området 1677. Skrovet är välbevarat, i ett stycke, och flera föremål har bärgats, bl a kanonkulor, laddstake, rep, lådor och trädelar. Under våren 1997 planerar man att genomföra en vraket och under 1997/1998 kommer en uppmätning att göras samt provtagning för dendrokronologisk datering.

Jörgens andra vrak påträffades vid en kabelinspektion i december 1996 i Limfjorden. Det är ett mycket välbevarat medeltida vrak som har daterats genom dendrokronologi och resultatet visar att det är äldre än från 1230 och att

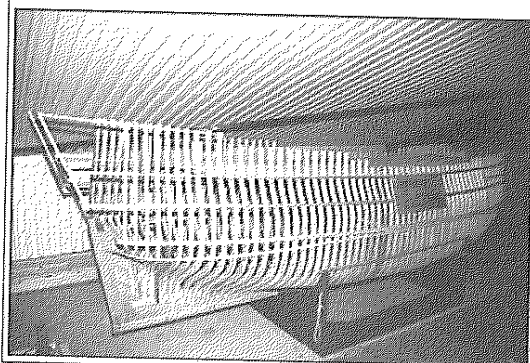
virket är från det västsvenska området. Vraket är 12-14 m långt, 3,5-4 m brett och ligger upp och ner med den T-formade kölen synlig.

Inventeringsfynd på ostkusten

Torleif Nilsson avslutade eftermiddagen med diabilvisning av främst två vrak som påträffats vid hans inventeringar på ostkusten. Ett av vraken ligger utanför Häradsöskär i Östergötlands skärgård. Skrovet är utfallet och vrakplatsen undersöktes av Sjöhistoriska museet 1995 då också ett flertal mynt, diverse husgeråd och en signalkanon bärgades. Mynten har daterats till 1780-tal.

Det andra vraket, som Torleif kallar för "mastvraket", ligger utanför Oxelösund. Det mest spektakulära med detta vrak är den 17 meter höga mast som fortfarande står intakt rakt upp. På vraket syns även en stor mängd flaskor av 1700-talstyp och en del husgeråd. Det finns planer på en noggrann dokumentation och uppmätning av vraket och diskussioner pågår också med Skärgårdsmuseet i Oxelösund, som har visat intresse för att levandegöra "mastvraket" i någon form.

Strax innan mörkret sänkte sig över Terra Nova guidade Joakim Severinsson hela sällskapet runt varvsområdet och visade lokalerna där delarna till *Götheborg III* växer fram, bl a smedjan och den stora lokal där limträbalkarna som blir fartygets spant tillverkas. På grusplanen mellan byggnaderna ligger en stor mängd ekstockar av imponerande dimensioner, en bråkdel av de 3000 kubikmeter ek som tillsammans med 1000 kubikmeter furu såsmåningom skall blir en ostindiefarare på 1350 ton. Till sist fick vi också

Modell av ostindiefararen
Götheborg III.
Foto: Göran Ekberg.

komma in i det stora båthus där hon ligger kölsträckt sedan ett par år tillbaka, men nu också med tolv mäktiga spantpar resta flera meter rakt upp i luften. Det första spantet restes i början av december och sommaren 1998 planerar man att alla 66 spant skall vara på plats.

Skeppet som sänkte Vasa

På söndagsmorgonen inleddes programmet med ännu ett föredrag med lokal anknytning. Kjell Åshede från Göteborgs Amatördykarklubb berättade historien om Kristian den IVs örlogsskepp *Stora Sophia*; om förlisningen 1645, hur hon hittades av sportdykare 1961 och om vad som gjorts på vraket under dessa 35 år. I mitten av 1980-talet konstruerade Kjell själv en sk "måttbandskompass" som varit mycket användbar vid uppmättningsarbetet. Efter tillstånd från Riksantikvarieämbetet 1987 har också ett antal provschakt grävts på vrakplatsen. Bland de stora mängder fynd som bärgats finns bl a en slipsten, en trave blyplåtar som troligen använts för att tätat kanonhållsläckor, bronsljusstakar, kritpipor, husgeråd och ett kammarstycke till en bakladdare (kanon). Ett stort problem vid undersökningarna är tyvärr den dåliga, ibland nästan obefintliga sikten på vrakplatsen.

Marinarkeologi på land

Marinarkeologi har hittills i praktiken mest handlat om vrak och ibland kanske om en och annan pålspärr. Bengt Nordquist från Riksantikvarieämbetet UV-väst gav i sitt föredrag exempel på andra typer av marina lämningar.

Han berättade bl a om 9000 år gamla boplatser som blivit dränkta av Nordsjön för att p g a landhöjningen åter hamna på landbacken. Flera sådana boplatser

finns bl a i Halland och Bohuslän. På dessa överlagrade boplatser som varit täckta av havet i flera tusen år måste arkeologerna använda grävmaskin för att ta bort flera meter tjocka lager av material som legat på havsbotten innan man når ner till boplatset. Det är ett märkligt fenomen eftersom många skånska och danska stenåldersboplatser fortfarande ligger under havsytan och bara är tillgängliga för dykare.

Bengt talade också om möjligheten att hitta marina lämningar i och invid våra insjöar och berörde bl a de dränkta lämningarna vid Vätterns södra strand som vi fick höra mer om av Johan Rönnby senare under eftermiddagen. Dessa märkliga lämningar undersöktes under förra året av UV-Stockholm på uppdrag av länsstyrelsen i Jönköping. På ett djup av ca fyra meter finns en dränkt torvmosse med pårader, rester av fasta fisken och stenkar till brygganläggningar. I anslutning till en lämning som närmast ser ut som ett bronsåldersröse har sportdykare tidigare påträffat två bronssvärd och en halsring.

Benen på Kronan

Från Lars Einarsson fick vi också senaste nytt från undersökningarna av Kronan. För närvarande pågår bl a ett osteologiskt specialprojekt. Ebba During undersöker de ca 400 kg ben som påträffats på vrakplatsen. Bland de 200-300 individer som kan skönjas i detta benmaterial har många blivit ordentligt tilltygade innan de följde med fartyget ner i djupet. På omkring 100 långa rörben finns huggskador, ibland nästan in till mörgen. Som vanligt har också sommarens dykning resulterat i bärgningar av en stor mängd fascinerande och välbevarade fynd.

Snart börjar förberedelserna för MAS-konferensen 1998 med många nya spännande föredragshållare. Nästa år fyller MAS dessutom 20 år — föreningen grundades 1978. Detta kommer säkert att uppmärksammas alldeles extra. Väl mött på nästa års MAS-konferens i Stockholm.